

Kubassek János

TELEKI KAPCSOLATRENDSZERE

Tanárok, munkatársak, tanítványok

■ Teleki Pál széles körű kapcsolatrendszerében fontos szerepük volt tanárainak, elsősorban Lóczy Lajosnak és Cholnoky Jenőnek. A későbbiekben számos egyetemi kollégájával, illetve tanítványával ápolt intenzív szakmai, emberi kapcsolatot. Több száz személyre becsülhető azoknak a diákjainak a száma, akik a tanórákon kívül kapcsolatban álltak, levelet váltottak, találkoztak, valamilyen kérdésben együttműködtek vele. Rengeteget segített diákjainak szakmai munkáikban, kollégiumi helyhez jutásban, elhelyezkedésben, állásszerzésben, lakhatási problémáik megoldásában, publikálási lehetőséghez jutásban, ösztöndíjak elnyerésében, külföldi utazások megvalósításában.

■ Közel három évtizedes tanári pályája során kilenc-tízezer diák hallgatta a legkülönbözőbb egyetemi, főiskolai, kollégiumi, közéleti, egyházi és cserkész fórumokon tartott előadásait. Az indexekbe bekerült Teleki-aláírások száma kb. háromezer lehet. Tanítványai négy világrészen – Európában, Ázsiában, Afrikában és Amerikában – hasznosították a tőle szerzett politikai földrajzi és gazdaságföldrajzi ismereteket, a földrajzi szintézisalkotás képességét és szemléletét. Számos diákja vált más szakterületek elismert művelőjévé, megbecsült szakemberévé, aki évtizedek múltán sem feledkezett meg a hajdani professzorától kapott szellemi útravalóról.

LÓCZY LAJOS

Geológus, egyetemi tanár, az MTA tagja, a Magyarhoni Földtani Társulat és a Magyar Földrajzi Társaság elnöke, világhírű Ázsia-kutató. Pozsony, 1849. november 4.– Balatonarács, 1920. május 13.

Lóczy Lajos személyes hatása meghatározónak bizonyult a fiatal Teleki Pál számára. Az ő tanácsára kezdett el foglalkozni Ázsia feltárásának múltjával, s az ő ösztönzésére írta meg 1899-ben első tudományos értekezését, mely *Korszakok az ázsiai felfedező utazások történetében* címmel a *Földrajzi Közlemények*-ben jelent meg.

Lóczy – aki a zürichi műegyetemen szerzett diplomát – világhorizonton gondolkodott, s az oknyomozó természeti földrajz és geológia alapjait ismertette meg diákjaival. Teleki Pál későbbi földrajzi szintézisalkotásában gyakran támaszkodott a mesterétől elsajátított szemléleti alapokra. Az ázsiai politikai földrajzi problémák, a Kína, Japán és a brit gyarmatbirodalom kapcsolatai kérdéskörében egyetemi előadásain Teleki rendszeresen idézte Lóczy megállapításait és a Széchenyi Béla szervezésében 1887–1880 között megvalósított Kelet-Ázsia-expedíció eredményeit.

Lóczyt a Balaton-kutatás fő szervezőjeként, egyetemi tanárként, a Magyar Tudományos Akadémia tagjaként, a Földtani Intézet igazgatójaként, a hazai földtudományok legelismertebb személyiségeként tisztelték. A Kárpát-medence geológiai térképének szerkesztése és Kína földtani kutatásában elért eredményei okán világszerte megbecsült tudóssá vált.

CHOLNOKY JEN

Egyetemi tanár, a Magyar Földrajzi Társaság elnöke, az MTA tagja. Veszprém, 1870. július 23.– Budapest, 1950. július 5.

Teleki Pál legkedvesebb tanára, mentora és barátja volt. A Budapesti Egyetemen tartott szemináriumain gyakran hivatkozott kínai utazásainak tapasztalataira. Cholnoky kolozsvári egyetemi tanári éveitől kezdve szoros kapcsolatban állt Teleki Pállal. Tanácsaival folyamatosan támogatta Teleki *A Japán-szigetek cartographiájának történetéhez* című atlaszának adatgyűjtését, a mű elkészítését. Az alkotás a Francia Földrajzi Társaság Jomard-díját nyerte el. Az Amerikai Földrajzi Társaság meghívására 1912-ben

együtt tettek két hónapos tanulmány-
utat az Egyesült Államokban.

Jellemző a kor viszonyaira és a tudomán-
yos véleményalkotási és gondolkodási
szabadság érvényesülésére, hogy
Teleki Pál halála után, 1943-ban – ami-
kor már hivatalosan hadiállapotban áll-
tunk az USA-val – megjelentethette *Uta-
zásom Amerikában Teleki Pál gróffal*
című könyvét. Az első világháborút le-
záró párizsi békeszerződések előkészí-
tésekor a Külügyminisztérium tudomá-
nyos főosztályának vezetőjeként heti
rendszerességgel küldte Párizsba Tele-
kinek a Kárpát-medence földrajzi, víz-
rajzi, gazdasági egységét bizonyító tér-
képeket, demográfiai, közlekedési, ke-
reskedelmi adatokat.

Barátságukat nem terhelte meg,
hogy második miniszterelnöksége ide-
jén Teleki nem intézte el Cholnoky fiá-
nak katonai szolgálata alóli felmentését,
mert nem akart protekcióval előnyt biz-
tosítani, ezzel precedenst szolgáltatni,
ami támadási felületet jelenthetett
volna mindkettőjük számára. Belső-
sége, több évtizedes barátságuk bizonyí-
téskai a Cholnoky-hagyatékban megma-
radt levelek, képeslapok.

INCZE PÉTER miniszterelnökségi titkár.

Marosludas, 1896. december 9.–
Budapest, 1960. május 14.

Erdélyben nőtt fel s végezte el közép-
iskolai tanulmányait. Az első világháború-
ban orosz hadifogságba került. Kalandos
úton, Japánon keresztül tért vissza Ma-
gyarországra. A budapesti Pázmány
Péter Tudományegyetemen jogi és állam-
tudományi tanulmányokat folytatott. Itt
ismerte meg Teleki Pált, aki magához
vette az angol, német, francia, orosz és
román nyelven beszélő, nagy tudású,
rendkívüli pszichikai teherbírású, sze-
rény fiatalembert. Incze Péter 1934-ig –
nősülésig – a József nádor téren lévő Te-
leki-palotában lakott, s személyi titkár-
ként segítette a tudós munkáját.

Elkísérte Teleki Pált a Moszuli Bizott-
ságban végzett tereptanulmányaira
Irakba és Törökországba. Jelen volt szá-
mos tárgyalásán, külföldi vezetők, dip-
lomatak fogadásán. Gyakran vele ment
külföldi útjaira, intézte levelezését, ko-
ordinálta programjait. Számos feljegy-
zést készített Teleki Pál tárgyalásairól,
intézkedéseiről. Nyilvántartotta a határ-

időket, kötelezettsége-
ket. Mindenkit ismert,
aki a közéletben számí-
tott, de őt kevesen is-
merték.

Lóczy Lajos (balra)
Cholnoky Jenő (jobbra)

Teleki legbizalmasabb, legbensőbb
barátai közé tartozott. A miniszterelnök
– öngyilkossága előtt – három búcsúle-
velet írt. Az egyiket Incze Péternek cí-
mezte. A Sándor-palotában az inas, aki
megtalálta Teleki holttestét, elsőként
Incze Pétert értesítette, s ő intézkedett
a továbbiakban. A későbbiekben is a mi-
niszterelnökségen dolgozott, Bárdossy
László, majd Kállai Miklós személyi tit-
káraként. A második világháború után
letartóztatták, s 18 hónapot töltött Kis-
tarcsán, az internálótáborban. A bizony-
talan helyzetben arra kérte családtag-
jait, hogy feljegyzéseit égessek el, ne-
hogy bajt hozzon rájuk. Szabadulása
után állást nem kapott. Nyugdíjazták, s
kezdetben havi 500, majd 250 forint
nyugdíjat kapott, de 1950-ben ezt a cse-
kély juttatást is megvonták tőle. Gyer-
mekei továbbtanulását megakadályoz-
ták. A család támogatásával tudta – igen
szűkös körülmények között – létfenn-
tartását biztosítani.

GERMANUS GYULA

Orientalista, arabista, egyetemi tanár.
Budapest, 1884. november 6.–
Budapest, 1979. november 9.

A Kelet és a Balkán kutatásával intenzíven foglalkozó Germanus az 1910-es évek elején a Turáni Társaságban került közelebbi kapcsolatba Teleki Pállal. Több kérdésben nyílt, hírlapi vitát folytattak, de kölcsönösen tisztelték egymást. Udvarvölgyi Zsolt kutatásai szerint Germanus Teleki Pál hatékony támogatásával kapott fizetett szabadságot, amikor Rabindranath Tagore meghívására az indiai Santiniketánba utazott az ottani egyetemen tanítani. Teleki írásban és szóban egyaránt szorgalmazta, hogy Klebelsberg Kunó kultuszminiszter három éven át folyósítsa egyetemi tanári fizetését, arra hivatkozva, hogy Bengáliában nemcsak tanít, hanem kutatásokat is végez és publikál, ami magyar tudományos érdek.

Teleki segítette Germanus arabiai utazását is. Fehérvári Géza orientalista – hajdani Germanus-tanítvány – elmondása szerint Teleki 1939 márciusában Germanust Londonba küldte, azzal a megbízással, hogy Anthony Edennel, a brit külpolitika egyik vezetőjével közölje: Magyarország semmi szín alatt nem fog részt venni európai katonai konfliktusban. Ha Németország háborúba keveredik Lengyelországgal, Magyarország abban nem vesz részt. A Trianonban elcsatolt, magyarok által lakott országrészekről nem mondanak le, de a terület-visszacsatolásokat tárgyalásos, békés úton kívánják megoldani, az európai hatalmak egyetértésével. Erről a bizalmas londoni küldetésről dokumentumok sem magyar, sem brit forrásból nem kerültek elő. Germanus 1949-ben tanítványai előtt a német expanzió első magyar áldozatának nevezte Telekit.

SZENT-IVÁNYI DOMOKOS

Budapest, 1898. április 28.–
Heidelberg, 1980. július 19.

A budapesti Pázmány Péter Tudományegyetemen és a Közgazdaság-tudományi Karon szerzett diplomát, majd Teleki Pál tanársegéde lett. Teleki ösztönzésére került diplomáciai pályára. Párizsban a Sorbonne-on és a College de France-ben tanult, s kiváló eredménnyel végezte el az Ecole des Sciences Politiques diplomáciai szakát. Fiatalon került magas külügyi posztokra. 1927 és 1935 között az USA-ban és Kanadában

követségi tanácsosként szolgált. Az angolszász külpolitikai orientáció híveként Teleki Pál őt küldte Washingtonba, hogy tájékozódjon az európai ügyekben várható amerikai álláspontokról.

Az elméleti és gyakorlati külpolitika megvalósításának teoretikus képzettségű, kimagasló egyénisége, az öt nyelven kiválóan beszélő Szent-Iványi Domokos 1944 őszén fontos titkos küldetésen vett részt a Szovjetunióban. Faragho Gábor tábornok és Teleki Pál fia, Teleki Géza geológus, egyetemi tanár társaságában kalandos módon – a Rajk-perben később halálra ítélt és kivégeztet Korondi Béla csendőr százados és szlovák partizánok közreműködésével – Moszkvába utazott a fegyverszüneti

egyezmény megkötése érdekében. Személyesen tárgyaltak Molotovval, és Sztálinnal is találkoztak. Szent-Iványi Domokos hűséges maradt tanára és mestere szellemiségéhez. Felismerte a környéklen és elkerülhetetlen realitásokat.

Az Ideiglenes Nemzeti Kormányban a külügyminiszteri posztra is szóba került a neve, de nem vállalta a tárcavezetést. A Magyar Közösség-perben a népbíróság Jankó Péter vezette tanácsa 15 esztendőös börtönbüntetésre ítélte. Az 1956-os forradalom idején került szabadlábra. A közélettől visszavonulva, német nyelv tanításából tartotta fenn magát, majd 1972-ben a Német Szövetségi Köztársaságban telepedett le. Heidelbergben élt, szerény körülmények

között, de volt ereje megírni emlékiratát, mely a két világháború közötti időszak magyar külpolitikájának fontos dokumentuma.

RÓNAI ANDRÁS

Egyetemi tanár, geológus, térképész. Nagyszeben, 1906. június 13.– Budapest, 1991. augusztus 13.

A Budapesti Műegyetem Közgazdaságtudományi Karán 1924-ben ismerte meg Teleki Pált, aki internátusi elhelyezéssel segítette az Erdélyből menekült, nincstelen fiatalembert. Felfigyelt szorgalmára, kiemelkedő képességeire. Diplomája megszerzése után a Teleki Pál által alapított Államtudományi Intézet munkatársa, majd egyik vezetője lett. A közép-európai országok gazdaságföld-

rajzi és népességi kérdéseit tanulmányozta. Fontos tudományos munkát végzett az első és a második bécsi döntés szakmai előkészítésében. Számos alkalommal járt Genfben, ahol a Népszövetségben végzett kutatómunkát.

A Felvidék visszacsatolása érdekében 1938-ban Kardos Bélával és Újpestery Elemérral titokban egy Savoya–Marchetti repülőgéppel kalandos úton Rómába utazott. A Chigi-palotában személyesen fogadta őket Ciano olasz külügyminiszter. Ciano a francia nyelven folytatott tárgyalások során mindent tudni akart a magyar–csehszlovák határkérdésről, a két fél szempontjairól, érdekellentéteiről, s minden érvet térképek, diagramok, statisztikai adatok tükrében vizsgált. Az első bécsi döntésről Rónai András így írt *Térképezett történelem* címmel 1989-ben megjelent

könyvében: „Az 1938. november 2-i döntés nyelvi-területi szempontból feddhetetlen, megtámadhatatlan határt vont meg Magyarország és Csehszlovákia között. Kassa, Ungvár, Munkács, a Nyitra-mellék egy jó darabja Ciano céltudatoságának és okosságának eredményeként is került vissza Magyarországhoz.”

1941-ben a németek a Vajdaság, a Bánát és Baranya egyesítésével egy német ütközőállamot kívántak kialakítani hazánk déli határai mentén. Rónai András feladata volt annak felmérése, hogy ez milyen veszélyeket jelent. Ez a hirtelen megálmódott állam lett volna a kiindulópontja a németek balkáni előrenyomulásának. Teleki a nyugati hatalmak tájékoztatására kívánta felhasználni a térképet, melynek gazdasági, népességi adatain Rónai heteken át dolgozott. Ezzel a térképpel és mellékleteivel érkezett a Sándor-palotába 1941. április 3-án, ahol 7 órakor Teleki Pál első reggeli látogatója lett volna.

Rónai Andrást 1947-ben nyugdíjazták – de nyugdíját nem folyósították számára. A politikai földrajz professzora pályamódosításra kényszerült. Geológusként is hatalmas életművet alkotott. A Magyar Állami Földtani Intézet munkatársaként az Alföld hidrogeológiai kutatásában ért el kimagasló eredményeket.

ÚJPÉTERY ELEMÉR

Diplomata, követségi ügyvivő, üzletember.

Eszék, 1911. január 19.–

Brüsszel, 2001. szeptember 18.

Édesapja hajózási vállalat tisztviselője volt. A bajai ciszterci rendi III. Béla Gimnáziumban tett érettségi vizsgáját követően került a budapesti Közgazdaságtudományi Kar külügyi és közigazgatási szakára. „Summa cum laude” eredménnyel doktorált Telekinél. Kiválóan beszélt angolul, németül, franciául, olaszul és portugálul. A Külügyminisztériumban titkárként dolgozott. Számos alkalommal elkíserte Teleki Pált külföldi tárgyalásaira Berlinbe és Rómába. Jelen volt Berchtesgadenben Kánya Kálmán külügyminiszter Hitlerrel folytatott tárgyalásán, melyen szem- és fültanúja volt a Führer hisztérikus dühkitörésének.

Teleki Pál telefonhívására a Külügyminisztérium ügyeletes titkáraként ő vitte át 1941. április 2-án éjjel 23 órakor a Sándor-palotába Barcza György követ Londonból

Germanus Gyula
(bal oldalon)
Rónai András
(jobb oldalon)

küldött számjeltáviratát, melyben a Jugoszlávia lerohanásával kapcsolatos brit álláspont Magyarországra vonatkozó részét ismertette. Így ő látta utoljára életben a miniszterelnököt, akivel rövid beszélgetést folytatott.

1942–1944 között diplomataként Lisszabonban dolgozott. A Magvető Kiadó *Tények és tanúk* sorozatában 1987-ben *Végállomás Lisszabon* címmel megjelentetett könyvében írta meg diplomáciai pályafutása emlékeit. Felesége, Imrédy Magda családi kapcsolata miatt az új Magyarország nem tartott igényt szolgálataira. Portugáliában üzletemberként tevékenykedett, s üzletkötőként dolgozott Angolában és Mozambikban. *És azután* című könyvében örökítette meg ekkor szerzett tapasztalatait.

KÁDÁR LÁSZLÓ

Geográfus, egyetemi tanár, a Magyar Földrajzi Társaság elnöke, a Szahara-kutatás kimagasló alakja.

Ósové, 1908. január 22.–
Debrecen, 1989. május 6.

Teleki Pál tanársegédeként professzora javaslatára került Almásy László 1933-as Szahara-expedíciójába. Az ő feladata volt a Líbiai-sivatagban megtett, feltáratlan területeken áthaladó útvonal csillagászati helymeghatározáson alapuló térképezése. Eljutott a Gilf Kebírbe, az Uweinat-hegységbe, Kufrába és Zarzurába, a rejtelmes oázisba. Részes volt a hajdanában a Szaharában élt őskori ember által készített sziklafestmények felfedezésének. A Líbiai-bucka leírásával a geomorfológiai irodalomban világhírnévre tett szert. A futóhomokmozgás törvényszerűségeinek modellezésével és a futóhomokformák leírásával nemzetközileg megbecsült tudóssá vált. A sivatagi felszínalkatlan terén számos új felismeréssel gazdagította a természeti földrajzot. Szaharai tapasztalatai tükrében vizsgálta a negyedkori éghajlatváltozásokat és a futóhomokformák genetikai rendszerét.

Teleki Pál támogatásával 1938 és 1942 között a Táj- és Népkutató Intézet földrajzi vezetőjeként tevékenykedett. Teleki Pál oldalán szakértőként vett részt a csehekkkel folytatott komáromi tárgyalásokon, majd terepbejárásokon.

1945-től Debrecenben egyetemi tanárnaként iskolateremtő munkát végzett. Teleki Pál hatására – amerikai példák alapján – kezdeményezte a kísérleti természeti földrajz művelése érdekében a szélsősághoz és a folyóvízi terepasztal,

valamint a periglaciális jelenségek tanulmányozására a fagykamra létrehozását a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Földrajzi Intézetében. 1968-ban Egyiptomban végzett futóhomok-kutatásokat. A Magyar Földrajzi Társaság elnökeként évtizedeken át meghatározó szerepe volt a hazai geográfiában.

BORBÁNDI GYULA

Újságíró, jogász, Széchenyi-díjas irodalomtörténész, a Szabad Európa Rádió Magyar Osztályának főszerkesztője.

Budapest, 1919. szeptember 24.–
Budapest, 2014. július 23.

A budapesti Pázmány Péter Tudományegyetem diájaként hallgatta Teleki Pál politikai földrajzi előadásait és egy szemináriumán is részt vett. A Külügyi-Diplomáciai Akadémia kurzusán vett részt Teleki Pál brit világbirodalomról és a brit gyarmatpolitikáról tartott előadásain. 1941 és 1949 között a Vallás- és Közoktatási Minisztérium tisztviselője volt, majd politikai okok miatt menekülésre kényszerült. Ausztriában és Svájcban igen sanyarú körülmények között élt, majd 1951-ben Münchenben a Szabad Európa Rádió munkatársa lett. Gyulai Ernő néven adott riportjait, tudósításait, elemzéseit a szabad világ hangjaként hallgatták.

Neki volt a legkiterjedtebb kapcsolatrendszere a magyar emigráció szellemi életének legfontosabb személyiségeivel. Az emigráció legalaposabb ismerőjeként irodalomtörténeti kézikönyveket és lexikonokat adott közre. Az egész világot bejárta, s a rendszerváltás után intenzíven bekapcsolódott a magyar közéletbe. Müncheni otthonának nyolcezer kötetes könyvtárában Teleki Pál neki dedikált, *A földrajzi gondolat története* című művét nagy becsben tartotta és büszkén mutatta e sorok szerzőjének.

SZTÁRAY ZOLTÁN

Közgazdász, irodalmár, szerkesztő, újságíró, a Recski Szövetség megalapítója.
Magyarcsaholy, 1918. június 20.–
Portland, 2011. április 20.

A budapesti József Nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetemen szerzett közgazdász diplomát. Rendszeresen hallgatta Teleki Pál gazdaságföldrajzi előadásait és látogatta szemináriumait. Különösen érdekelt a ipartelepítés természeti tényezőinek és a bányakincsek kiaknázásának kérdésköre. Teleki egyetemi előadásain gyakran idézte az amerikai példákat, a faktermeléstől a közlekedési adottságok hasznosításáig. Sztáray Zoltán későbbi amerikai utazásai során a helyszínen használta Teleki Amerikáról szóló gazdaságföldrajzi munkáit és térképeit.

1946–47-ben a Magyar Állami Szénbányák főrevizora volt, majd az Országos Árhivatal osztályvezetője lett, s a Műegyetemen is tanított. A voluntarista párfunkcionáriusokkal folytatott éles vitái miatt 1948 őszén koholt vádak alapján letartóztatták, hetekig kínozták, majd bírósági ítélet nélkül internálták. A recski kényszermunkatábor foglya volt 1950 és 1953 között. Szabadulása után utólagosan öt év börtönre ítélték, majd a tokodi üvegyárban dolgozott. Részt vett az 1956-os forradalomban, majd Párizsba emigrált. A strasbourgi Forradalmi Tanács gazdasági vezetője volt, majd a New York-i Kossuth Alapítvány igazgatója lett. Dolgozott a brüsszeli Nagy Imre Intézetben, majd az *Új Látóhatár* amerikai szerkesztőjeként tevékenykedett. A nyugati magyar emigráció erkölcsi-szellemi orientációs pontja volt, akinek véleményét egyes kérdésekben amerikai döntéshozó politikusok is kikérték az 1960-as években.

A Recskről írt, *Csákánykő* című könyve megrendítő tanúságtétele megpróbáltatásainak. A történelem és a földrajz iránti érdeklődése tükröződik *Haraszthy Ágoston, a kaliforniai szőlőkultúra atyja* című munkájában.

GUNDA BÉLA

Néprajzkutató, egyetemi tanár, a Magyar Tudományos Akadémia tagja. Temesfüves, 1911. december 25.–
Debrecen, 1994. július 30.

A budapesti tudományegyetemen részt vett Teleki Pál szemináriumain. Tőle sajátította el a földrajzi szintézisalkotás módszereit, a szakirodalmi forrásfeltárás kulisszatitkait, az idegen nyelvű tudományos értekezések elemzését és összehasonlítását, a német, angol és francia szakirodalom eredményeinek összevetését, értékelését, a térképhasználat gyakorlati szempontjait a néprajzi terepmukában. Jelentős ösztönzést kapott mesterétől a Kárpát–Balkán-kutatásokhoz.

Gunda Béla később Kolozsváron, majd Debrecenben egyetemi tanárként dolgozott. A hazai etnológia meghatározó személyiségévé vált, akinek munkásságát Bécsben 1978-ban Herder-díjjal ismerték el. Svédországban és az USA-ban a kaliforniai és az arizonai indiánok körében végzett kutatásai és publikációi, a Kárpátok és a Balkán etnográfiai feltárásában végzett munkássága világhírűvé tette a nevét. Debrecen díszpolgárává választotta, a Debreceni Egyetem díszdoktorává fogadta.

BARCS SÁNDOR

Újságíró, kisközgazda politikus, országgyűlési képviselő, az MTI vezérigazgatója.
Szeged, 1912. november 10.–
Budapest, 2010. január 7.

A budapesti Közgazdaság-tudományi Karon mezőgazdász-ként hallgatta Teleki Pál előadásait. 1990-ben így emlékezett vissza Teleki Pálra: „Az órára pontosan érkezve a nagyteremben már nem kapok ülőhelyet, a falat kell támasztanom. A téma nem népszerű, s az előadó? Nos, a kis emberke nagy, kopasz fejjel, fekete karimájú szemüveggel inkább fél-szeg jelenség, mint vonzó, orgánuma szintelen, alig tölti be a termet, előadói modora egyhangú, száraz, kínosan tárgyyszerű, és mégis, minden mondatra figyelek. Hogy van ez? Óra után már

megfogalmazom véleményemet, s a barátaimmal egyeztetem. Egyetértetek, a tudós nyugőz le.”

Az egyik órán egy német fiatalember ült mellé, és érdeklődéssel nézgette indexén a Bartsch nevet. Német származásúnak vélte, s elkezdte agítálni, hogy lépjen be a Volksbund egyetemi diákbizottságába. Barcs Sándor elhárította a felszólítást, s ez éles konfliktust váltott ki. A német állam százával küldte ki fiataljait külföldre, hogy agítaljanak a népi németek körében. Barcs Sándor óra után megkereste Teleki Pált, s elmondta neki az inzultust. Teleki komolyan vette a jelzést. Így reagált: „Kérem, legyen szíves az esetet a rektor úrnak írásban jelenteni. Arra pedig ezenel felhatalmazom, ha ön vagy bármelyik német származású vagy német nevű kollégája hasonló helyzetbe kerül, figyelmeztesse őket, szakítsák meg az előadásomat, és azonnal jelentsek az inzultációt. A többit bízzák rám! Az úgy szemmel láthatóan emocionálisan őt is ugyanúgy kiborította, mint engem.”

Barcs Sándor visszaemlékezése szerint Ausztria német megszállásakor Bajcsy-Zsilinszky Endre és Teleki arról beszélgetett, mit tehetnek, ha a német katonák megjelennek a magyar határon, s bevonulnak az ország területére. Számos kérdésben élesen vitatkoztak és eltért a véleményük, de abban egyetértettek, hogy ebben az esetben mindketten fegyverrel a kézben fogják várni őket.

A baloldali kisközgazdának számító Barcs Nagyváradon is találkozott Teleki Pállal, aki a véleményét kérte, ki lehetne a főispán és a polgármester a frissen visszacsatolt városban. Barcs Hlatky Endre és Soós István nevét említette mint akik igen népszerűek. „Hiába, no, ez egy liberális város” – mondta Teleki mosolyogva, s nem gördített akadályt a két népszerű ember ügyében, mert tudta, hogy Nagyváradon ez a közóhaj.

Barcs Sándor később országgyűlési képviselő lett, 1948 és 1950 között a Magyar Rádió elnöke volt, majd a Magyar Távírási Iroda vezérigazgatójaként dolgozott. Három évtizeden át állt az MTI élén. Az Elnöki Tanács tagjaként kapcsolatban volt a legfelsőbb állami és pártvezetéssel. A kommunisták „társutasa” lett. Népi ülnökként részt vett a Rajk-perben. 1947–48 között a Magyar Olimpiai Bizottság, 1950–1963 között a Magyar Labdarúgó Szövetség elnöke. 1966-tól az UEFA alelnökeként, 1972–1973 folyamán elnökeként a nemzetközi labdarúgás világában tevékenykedett. ♦

Faméltaságú Úr!

Írózgodát tettem —
gyáva-sághal, — a mo-
hácsi kezéden alapuló
örökhérsérről és a yau-
ben. A nemet éri és
mi adadabban kecsu-
letet.

A garenheret oldalára
álltunk — mert a mond-
vacsináit atrocitásokból
egy szó sem igar! Sem a
magyarok ellen, de még,
a nemet ellen sem!
Hullarablóit lezúrt! a
leppocslabb nemet.

Nem tartottalak vissza.
Pünös vagyok.

Teleki Pál

1941. ápr. 3.

Hogy Teleki Pál halála öngyilkosság következménye volt, annak legfőbb bizonyítékának mindenki a kormányzóhoz intézett és búcsúlevélként emlegetett levelet tekinti. Ezzel kapcsolatban is volt sok bizonytalanság, amelyekről Zakar András ismert, nagyon alapos forrásgyűjteménye tanúskodik.

Voltak olyan megnyilatkozások, amelyek kétségbe vonták, hogy Teleki íróasztalán egyáltalán találtak leveleket. Később mindenesetre előkerült egy ilyen levél, és hogy valóban kellett lennie ilyesminek, az bizonyossá vált Horthy Istváné nyomtatásban megjelent önéletrajzából, melyben arról ír, hogy Teleki Pál fia, Géza meglehetősen modortalan stílusban azt követelte a kormányzótól, hogy mutassa meg neki a levelet, de kérésének teljesítését a kormányzó megtagadta. Persze hogy ez a levél azonos volt-e azzal, amelynek szövege később nyilvánosságra került, azt nem lehet bizonyosan állítani, mert arról nincs szó Horthyné könyvében. Valószínűleg nem is tudta, hogy mi volt ennek a levélnek a szövege.

Mindenesetre van egy ilyen levél ma az Országos Levéltár tulajdonában, ahol egy kiállításon látható is volt. Ami a levél hitelességének kérdését illeti, tehát azt, hogy valóban Teleki Pál kezétől származik-e vagy sem, szeretnénk a következőkben a történelmi forráskritika, közelebbről a szövegkritika módszerével megvizsgálni.

A LEVÉL SZÖVEGE

A levél szövege Macartney Teleki Pálról szóló könyvének magyar nyelvű kiadásában, a kiadó által csatolt függelékben (ti. a levél Macartney könyvének megírásakor még lappangott) némely részletében

Cikkünk szövege székfoglaló előadás-ként a Szent István Akadémián hangzott el. Első megjelenés: Szent István Társulat, Budapest, 2003.

A szerző, Csapodi Csaba (1910–2004) címzetes egyetemi tanár, az irodalomtudomány doktora, a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára, Kézirattára és Régi Könyvek Gyűjteményének osztályvezetője volt.